

צבא וחרב

שלם — לפני פלישת צבאות ערב.

גדה אחרת המתנדפת למקרא ספר זה היא האגדה על בריחת ערביי ישראל מרצונם החפשי.

אגדה עקשנית זו, המתאימה כל כך לצרכי כים תעמולתיים, יכולה היתה למצוא הרק בלבו של מי שהיה רחוק מחזיתות המלחמה ושלא היה לו מושג מה שנעשה בהן. רק נאחזו בכפריהם, הגנו עליהם בעקשנות, וברחו רק אחרי שהבינו (בצדק) כי גורלם נחרץ עם התפתחות המצב הצבאי.

בשבות הראשונים של המלחמה היו כפי רים שנגששו ללא צורך, מתוך פחד בלתי מוצדק או פקודה של משהו. אולם בדרך כלל היה המצב הפוך: הפלאחים הפלסטינים נאחזו בכפריהם, הגנו עליהם בעקשנות, וברחו רק אחרי שהבינו (בצדק) כי גורלם נחרץ עם התפתחות המצב הצבאי.

במלחמת תש"ח לא היה חבדל רב בין לוחמים לבלתי-לוחמים. בשני צדדים לחמו, בשעת הצורך, בני כל הגילים ובני שני המינים. שום צד גם לא הבחין בין לוחמי האויב לבין הבלתי-לוחמים שלו. רוב הקרבות היו קרבות-לילה, בהם הומטרו רימוניריד ללא אבי חנה לתוך הבתים — והפילו קרבי נות ללא אבחנה.

לכן לא היה זה פחד-שחא שהניע את הערבים לברוח, ברגע שהוברר להם כי שוב לא יוכלו עוד להגן על כפרם. היתה זאת החלטה הגיונית. אין היא פוגעת בכבוד הבורחים. מעטים בני-האדם בעולם שהיו נשארים בכפרם, שיש בו בקושי כתרסר רובים, כאשר פלוגה מאומנת של חטיבת גבעתי פורצת לתוכו משלושה כיוונים.

ספר גבעתי אינו משאיר ספק כי ערב פלישת צבאות-ערב, הפך גירוש הפלאחים הערביים למטרה צבאית חשובה של הפיקוד העברי. ב-10 במרס, 1948, פירסם אגב/מס' כל את תוכנית ד' שלו לקראת הפלישה. תוכנית זו כוללת, בין השאר, את הסעיף הבא: "השמדת כפרים (שריפה, פיצוץ ומי קוש חורבות) — בעיקר לגבי יישובים שאין באפשרותנו להשתלט עליהם בקביעות". כן מדובר בה על גירוש האוכלוסיה הערבית משכונות עירוניות מסוימות.

בריחת הערבים היתה ברובה תוצאה בלתי נמנעת של המלחמה כפי שנוהלה, תוצאה מן התנאים המיוחדים של מלחמה זו. אי-אפי שר להאשים בה רק את הצד העברי. אך בודאי מגוחך להטיל את כל האשמה על הצד הערבי.

חשבה אקטואלית אחרת המבצי

בצת בלב הקרא למקרא הספר היא: מה קרה לכל אותם עצירים וצעירים שביצעו מעשים כה מופלאים בשעות-הקרב?

אנשי גבעתי לא היו גזע מובחר. ברובם היו מגויסים פשוטים מתל-אביב וממושבות הדרום, ואחוז ניכר מהם בא משכונות העוני והמהפריים. תחת סמל הצבר והי חרב — סמל גבעתי — הפכו לגורם היסטורי.

מה הפך אנשים פשוטים אלה ליחידה מפוראת, המוכנה לכל ומסוגלת לכך? היתה זה משהו שאינו ניתן לתיאור, אך המזדקר מתוך כל עמוד של הספר: הרוח של החי טיבה, המשטר של החטיבה, הם היו יצירי כפיו של הקולקטיב, בהנהגת שמעון אבידן.

הנה כי כן, לדעתי זה הלקח העיקרי של "גבעתי": שאנשים פשוטים יכולים במשטר מסוים להתעלות עד לפסגות הרוח האנרגיות — ובמשטר אחר שוב לא יהיו אותם האנשים אלא המון נדכא וחסרי-כוח.

בישראל של 1959, כאשר הקטנות האנושית וההתפרקות האנושית מקיפה אותנו מכל עבר — זה לקח שכדאי לזכור אותו.

היא. קומץ זעיר זה הקים את המדינה.

ל' מרבית המזל, היו ערביי פלסטין מוכנים עוד פחות למלחמה, שהם עצמם ירו בה את היריה הראשונה.

מראשית המלחמה זרם לארץ זרם קטן של מתנדבים זרים, בעיקר מעיראק וממצ' ריים. אולם לחברה הערבית הנחשלת חסרו הכלים לביצוע גיוס ממשי של כוחותיה ול' הפעלתם התקינה. למן ההתחלה, הופרעו מאמציה עלידי האינטריגות בין הגוש העי' ראקירדני, שחלש על הכוחות בצפון, לבין המופתי והמצרים, שחלשו על הכוחות בדרום.

כך נוצר מצב מדהים ואכסורדי, שיפתיע רבים: לחטיבת "גבעתי", היה, עד ל-15 במאי, יתרון מספרי

אי-אפשר היה להביא תותחים ומטוסים בימי השלטון הבריטי. אך אפשר היה להביא נשק קל — כמו רובים — אילו גייס הישוב את כל כוחותיו למטרה זו. אך ברגע המכריע חסרו הרובים — וארבעה חודשים אחרי פרוץ המלחמה, אפשר היה לבצע את פעולת נחשון, רק הודות למשלוח של רובים צ'כיים, שהגיעו ברגע האחרון ממש.

אופייני עוד יותר: בפרוץ המלחמה לא היתה בידי הישוב שום כמות רצינית של תיל דוקרני — אחד ממכשירי-המלחמה החיוניים ביותר, שאפשר היה לייבא באופן חוקי לגמרי. מחסור זה גרם למאות אבדי דות מיותרות.

נשק וציוד היו צריכים לבוא מחוץ-לארץ. אולם הנוער היה כאן — והוא לא גויס. החטיבות הקרביות של ההגנה, שהקימו את

הוותיקים קראו לה חטיבת-מירה — ראשי החיבות של "מגבעתי" ישתחרר רק המח"ת. שום חטיבה אחרת, פרט לחטיבת הראל, לא הגיעה לאחוז כה גבוה של הררי גים ופצועים. שום חטיבה אחרת לא עמדה בשורה כה ארוכה של קרבות-הכרעה — עיבדים, נגבה, הגבעה 105, הגבעה 113, משלט הצומת, חוליקאת — שכל אחד מהם היה תמרור בתיבת-הדמים להקמת המדינה.

החודש הולידה החטיבה, במאוחר, ספר בעל חשיבות רבה. חטיבת גבעתי במלחמת הקוממיות, הנושא את הגושפנקה הרשמית של צה"ל, אינו רק ספר מרתק. גם אין הוא רק מלאכת-מחשבת, בה הושקעו כחמש שנות עבודה. ספר זה הוא חזית, והוא נותן מוזן למחשבה רבה.

כי לקח תש"ח עודנו המדריך העיקרי למדינה. הערכה נכונה של העובדות והבנת משמעותן העמיקה — עורן צורך חיוני. וספר זה, עם כל מעלותיו ומגרעותיו, תורם לכך תרומה חשובה.

★ ★ ★

בארץ שוררת האגדה, כאילו ערביי פלסטין לא לחמו מעולם מלחמה של ממש. לעתים מתקבל הרושם כאילו עם זה ירה כמה יריות באחורי, ערך כמה פרעות — ואז קם ונטש כאיש אחד את מולדתו והשי- אירה ברוב אדיבותו בידי האפוטרופוס על רכוש הנפקדים.

מתוך ים העובדות של ספר גבעתי מזדקרת תמונה שונה לגמרי. המרץ הראשון, המתאר את הקרבות מיום קבלת החלטת החלוקה בארץ ועד לפלישת צבאות המדינה הערביות, אינו משאיר ספק שהיו אלה קרבות מרים, בהם הצטיינו שני הצדדים במידה רבה של עקשנות ונכונות להקרבה. חבל שמחבר הספר, רביסרן אברהם ("לגנטי") אילון, לא התעלה תמיד להכרה זו, המבצבצת מכל שורה של ספרו. הוא מתעקש מדי פעם לחזור לזירגון של הימים ההם ולקראו ללוחמים הערביים "פורעים", ולכפריהם "קני פורעים". אלה כינויים מוריים — כאשר הספר עצמו מקפיד להבליט כי "פורעים" אלה פעלו תחת פיקוד מאוחד, כחילים-מתנדבים של צבא לאומי בלתי-סדיר.

האמת הפשוטה היא כי מלחמת תש"ח היתה מלחמה לאומית — מלחמה בין שני לאומים שחיו בארץ אחת, ושכל אחד מהם האמינו בלב שלם כי שאיפותיו הלאר מיות יכולות להתגשם רק אחרי מיגור מוחלט של הלאום השני.

העם הפלסטיני נוצח במלחמה זו. אולם אין הדבר פוגע בכבודו. ללוחמים עצמם לא חסרה מעולם תחושת-הכבוד ליריב. קטע לדוגמא בספר: "בשעת הביצוע (של כיבוש אבו שושה) נתקל הכוח באש מקלע טרדנית, שפצעה שלושה מאנשיו ועיכבה התקדמותו למשך שעה ארוכה... (אחרי הכיבוש) נמך צאה גם גופת המקלען שהטריד את כובשי הכפר. להפתעת הלוחמים נתגלה כי היה זה ערבי זקן מאד. הלוחמים העריכו מאד עובדה זו."

★ ★ ★

היתה זאת מלחמת לאומים — אך אף אחד משני הלאומים לא היה מוכן לה. אחרי 40 שנה של מלחמה בין הישוב העברי לבין ערביי פלסטין, שהובילה בעקבות אבי זרית לקראת מלחמת-הכרעה בלתי-נמנעת, היו שני הצדדים בלתי-מוכנים לה כמעט לחלוטין.

דויד בן-גוריון משתדל לאחרונה להוכיח, בעזרת פרוטוקולים וקט' עיניעותנות למכביר, כי חזיה את הכל מראש וידע בדיוק מה יקרה. אך העובדה היא כי בפרוץ מל' המתי-ההכרעה לא היתה בידו הרי שוב אלא כמות זעירה של נשק.

על גיפ של שועלי שמשון, מתחת למקלע המורס, מגיש לוחם גבעתי סיגריה ללוחם פלסטיני שבוי, חבוש עיניים, בג'סטטה ספונטאנית שסימלה את רוח לוחמי החטיבה בימי תש"ח, בקרבות בדרום הארץ.

בג'ישת לוחמים

על הלוחמים הערביים בחזית הדרום. הציבור הערבי, שעלה על הישוב העברי פי שניים ויותר, ושנעזר עליידי עמי ערב האחרים, לא הצליח לגייס לוחמריקבע, במספר שישיתווה ללוחמריקבע של הישוב העברי.

אחת התוצאות השליליות של תופעה זו היתה כי המפקדים הערביים נאלצו לסמוך, לביצוע פעולות מסוימות, על "המועצה" — שיטה ערבית עתיקה של הזעקת המוניים של אזרחים אוהזי-נשק בשעת-חירום. מוועקים אלה, שלא היו לוחמים קבועים ושחזרו לבתיהם בגמר הפעולה, היו פרימיטיביים מאד, והם שביצעו את ההתעללות בגופות ההרוגים העבריים, אשר גרמו באותם הימים לזעם כה רב ומנעו מראש כל רצון לנהל את המלחמה על פי כללי הלחימה התרבותית.

בעוד שני הצדדים היו בלתי מוכנים בראשית המלחמה, הרי החברה העברית המפותחת הצליחה להתגבר על כך במהירות רבה יותר מן החברה הפלסטינית הנחלת. לכן ניצח הצד העברי נצחון שלת.

המדינה, הוקמו רק ברגע האחרון ממש, שבועות מעטים לפני פרוץ המלחמה. חטיבת גבעתי היתה האחרונה — מפני שדויד בן-גוריון התנגד למינויו של יצחק שדה המנוח כמפקדה, וגרם עליידי כך למשבר בפיקוד ההגנה, שנסתיים רק עם מינויו של שמעון אבידן כמפקד גבעתי. (פרט זה, אגב, חסר משוממה בספר).

העובדה היסודית היא כי הישוב העברי לא הכריז על גיוס טוטאלי של כוחותיו, אף שכל קיומו היה מונח על כף המאזניים. אילו בוצע גיוס כזה מיד עם ראשית הלחימה, אפשר היה להשתלט במהרה על השטח ואולי אף למנוע את חזירת צבאות-ערב לפנים הארץ. אולם מוסדות הישוב, ובראשם דויד בן-גוריון, חיו כל אותה תקופה באש ליה שאין זו מלחמה אלא "פרעות" — ופעלו בהתאמה.

על כל פנים, על סמך המספרים המופיעים בספר, אני מוכן להעריך כי בשום יום ממלחמת תש"ח לא עמדו בשדה למעלה מ-12 אלף לוחמים ממשיים מול כוחות האויב — מספר מגוחך אפילו בממדי התקופה ה-